

Houtwallen in soorten en maten

Houtwallen zijn vroeger om verschillende redenen aangelegd: ze dienden als veekering, leverden hout, weerden wind en vormden zichtbare grenzen. Een houtwal kenmerkt zich door de aanwezigheid van een wallichaam en onderscheidt zich daarmee van bijvoorbeeld een houtsingel.

Houtwallen zijn lijnelementen en vormen vaak een langere, aaneengesloten route waarlangs dieren en planten zich kunnen verplaatsen. De steile wallichamen, met een zonbeschenen kant en een schaduwzijde, leveren veel insecten, schimmels, mossen, muizen en kruiden op. Door de hoogte en steile taluds logen zulke wallen bovendien sneller uit, wat leidt tot verarming van de bodem en daardoor tot een soortenrijkere flora en fauna.

In deze handleiding wordt beknopte informatie gegeven over verschillende soorten houtwallen, de inrichting en het beheer van houtwallen.

Soorten houtwallen

Houtwallen rondom bouwland

Rond essen en kampen zijn in het verleden houtwallen aangelegd met als voornaamste functie wildkering. Deze houtwallen moesten er voor zorgen wild, maar ook loslopend vee in de direct aangrenzende bossen van de bouwlanden te houden. Daarnaast dienden ze ook nog eens als eigendomsafschieding en voor het leveren van geriefhout.

Deze houtwallen bestaan uit een gegraven greppel met daarnaast een wallichaam van de uit de greppel gegraven grond. Het hoogteverschil tussen greppelbodem en bovenkant wallichaam bedraagt soms enkele meters. Het geheel is 2 tot 4 meter breed.

Om de functie van het wallichaam optimaal te laten zijn werden de wanden zo steil mogelijk gemaakt en alleen de bovenzijde werd beplant. We kunnen hier o.a. zomereik, beuk, haagbeuk, berk, vuilboom, lijsterbes, braam, hazelaar, meidoorn, hulst, hondsroos en kamperfoelie aantreffen. De samenstelling van de houtopstand is zeer afhankelijk van het grondwaterregime en het dan wel of niet rijke materiaal waaruit het wallichaam is opgebouwd.

Wildwallen

Waar essen en kampen grensden aan wildrijk bos of woeste gronden, hadden de wallen tevens de taak het grofwild van het bouwland te houden.

Wildwallen zijn daarom breder (10-12 m) en bestaan vaak uit twee parallel lopende wallen met daarlangs en daartussen in totaal drie greppels. Als er één greppel is dan loopt deze aan de bedreigde zijde.

Door de grote breedte van een dergelijk wallencomplex heersen er in het midden van de wal bijzondere omstandigheden voor wat betreft licht intensiteit en microklimaat. Dit is vooral een bijzondere biotoop voor kruidenondergroei, diverse kleine zoogdieren, insecten en vogels.

Landweren

Deze zijn te vergelijken met de wildwallen met het verschil dat deze wallichamen, die in de middeleeuwen werden aangelegd, hoger zijn en de greppels watervoerend zijn en als grachten zijn aangelegd. Het doel van deze wallen was een verdedigingslinie te creëren en deze hadden daarom alleen een militaire functie.

Houtwallen in weidegebieden.

In weidegebieden waar sloten niet het jaar rond watervoerend zijn werden wallichamen opgeworpen als veekering. Dit type wal is in zijn algemeenheid niet meer dan enkele meters breed en aan weerszijde voorzien van ondiepe tot soms diepe greppels. In natte gebieden werden ook sloten in plaats van greppels aangelegd om in nattere periodes van het jaar het overtollige water te kunnen af voeren. De begroeiing wordt gekenmerkt door zowel soorten van een natte als een droge omgeving. Er is een duidelijk verschil in begroeiing tussen een rijke en arme voedingsbodem .

In het oude cultuurlandschap zijn wallichamen opgeworpen langs natuurlijke obstakels. Ze zijn vaak onregelmatig van vorm en hun ligging is al even onregelmatig te noemen. Ze vormden een

scheiding tussen verschillende bodemeenheden, tussen een droog en nat perceel of een hoog en laag gebied, langs kadastrale eigendommen en als begeleiding van beken.

In het oude en jonge ontginningslandschap ziet men een regelmatig terugkerend beeld. De wallichamen vormen hier maar zelden de scheiding tussen twee bodemeenheden en kennen een uniforme verschijningsvorm waar alleen een onderscheid te bespeuren valt in een houtwal die gelegen is in een nat dan wel droog gebied. In deze natte gebieden komt een wallichaam minder of zelfs geheel niet meer voor. Hier zijn het de permanent watervoerende sloten die de veekerende functie over nemen. Ook kan het zijn dat het voormalige hooilanden betreffen en het vanuit historisch oogpunt niet noodzakelijk was een veekering aan te leggen. De houtopstanden die hier voorkomen hebben geen wallichaam maar bestaan uit singels (al dan niet gemengde singels van els, es en wilg) en/of knotbomen van deze soorten.

Inrichting

Bij de aanleg van een houtwal is het van belang dat het een kenmerkend landschapselement is, passend in de omgeving. Dat wil zeggen dat de aanleg van houtwallen niet wordt geadviseerd indien deze vroeger niet in het (omliggende) landschap voorkwamen. Het is leuk uit te zoeken (bijvoorbeeld middels oude kaarten) waar vroeger de lijnvormige elementen lagen. Hou daar bij de inrichting vervolgens rekening mee door ze op dezelfde plek aan te leggen. Ook kunt u in de omgeving kijken wat daar de verschijningsvorm van houtwallen is.

Bij de aanleg van nieuwe lijnelementen is het goed ze te laten aansluiten op bestaande beplanting om op deze manier hun geleidingsfunctie voor soorten zo optimaal mogelijk te maken. Na het graven wordt de wal bovenop beplant met bomen en struiken. Bij de plantwerkzaamheden wordt geadviseerd soorten te gebruiken die in de omgeving voorkomen. Hierdoor past de beplanting beter in het landschap en kunt u er vrij zeker van zijn dat de gekozen soorten goed groeien. Het best kan alleen de kruin van het wallichaam worden beplant, zodat planten en kruiden zich kunnen ontwikkelen op de zon- en schaduwzijde.

Neem voor de aanleg altijd contact op met uw gemeente om na te gaan of de houtwal in het bestemmingsplan past en of er een aanlegvergunning vereist is. Hou er rekening mee dat beplanting na aanleg eventueel onder de Boswet of de gemeentelijke kapverordening kan gaan vallen.

Beheer

Houtwallen kunnen het best worden onderhouden middels hakhoutbeheer. Bij hakhoutbeheer wordt de begroeiing in een cyclus van 8 tot 20 jaar aan de grond afgezet. Indien onderhoud uitblijft, groeien houtwallen uit tot rijen hoge bomen zonder ondergroei.

Ecologisch gezien is een begroeiing het meest waardevol als er zoveel mogelijk variatie is: oude bomen naast pas uitlopende stobben, een goed ontwikkelde boom-, struik- en kruidlaag, meerdere soorten bomen en struiken. Om variatie in leeftijd te krijgen is het goed om bij het beheer nu en dan een overstaander te laten staan (dat zijn bomen die mogen doorgroeien tot een van de volgende kapbeurten) en laat ook waardevolle bomen (bijvoorbeeld een zwaardere zomereik of gewone es) intact. Sluit bij die keuze aan bij wat in het gebied gebruikelijk is. Zaag de naar buiten overhangende lagere takken af om schade voor de boer te voorkomen. Het aantal overstaanders moet echter niet te groot zijn. Een andere manier om variatie te krijgen is het faseren van het kapbeheer. Dit kan door slechts een deel van de houtwal, haag of singel onder handen te nemen, de rest blijft dan staan tot een volgende onderhoudsbeurt. Door in ieder geval een klein deel van de begroeiing te sparen, kunnen dieren zich terugtrekken en vervolgens voor herbevolking van het kaalgekapte stuk zorgen.

Voer de zaag- en afzet werkzaamheden niet uit in het broedseizoen, maar in de periode tussen 1 september en 1 april. Zet de stobben op ongeveer 20 centimeter hoogte af. Als er maar een deel van de bomen kan worden gedaan, zet ze dan groepsgewijs af. Op die manier zal er voldoende licht op de stobben vallen. Wanneer de stobben overschaduwd worden door nabij staande bomen, dan zullen ze uiteindelijk niet meer uitlopen.

Voer liefst al het snoeimateriaal af, leg desnoods een deel ervan op rillen of hopen. Dat leidt wel tot een plaatselijke verrijking en verruiging, maar is een praktische oplossing die de afwisseling en dus de potentiële ecologische waarde van het landschapselement vergroot. Het snoeihout moet nooit versnipperd teruggebracht worden in het element.

Het wallichaam van een houtwal zal in de loop der tijd door erosie wegzakken. Deze erosie kan versterkt worden door te intensieve betreding of verkeerd recreatief gebruik. In dit geval kan periodiek aarde worden opgebracht (bij voorkeur met arme, onbemeste grond, plaggen of zoden, die in de omgeving worden gestoken). Hierbij moet de wal niet breder worden dan hij van oorsprong was. De hoogte van de wal, het steile karakter en de aanwezigheid van een zon- en schaduwzijde, leveren een hoge bijdrage aan het voorkomen van vele soorten planten en dieren. Het is van belang de begroeiing op de kruin van het wallichaam te houden, zodat planten en kruiden zich kunnen ontwikkelen op de zon- en schaduwzijde.